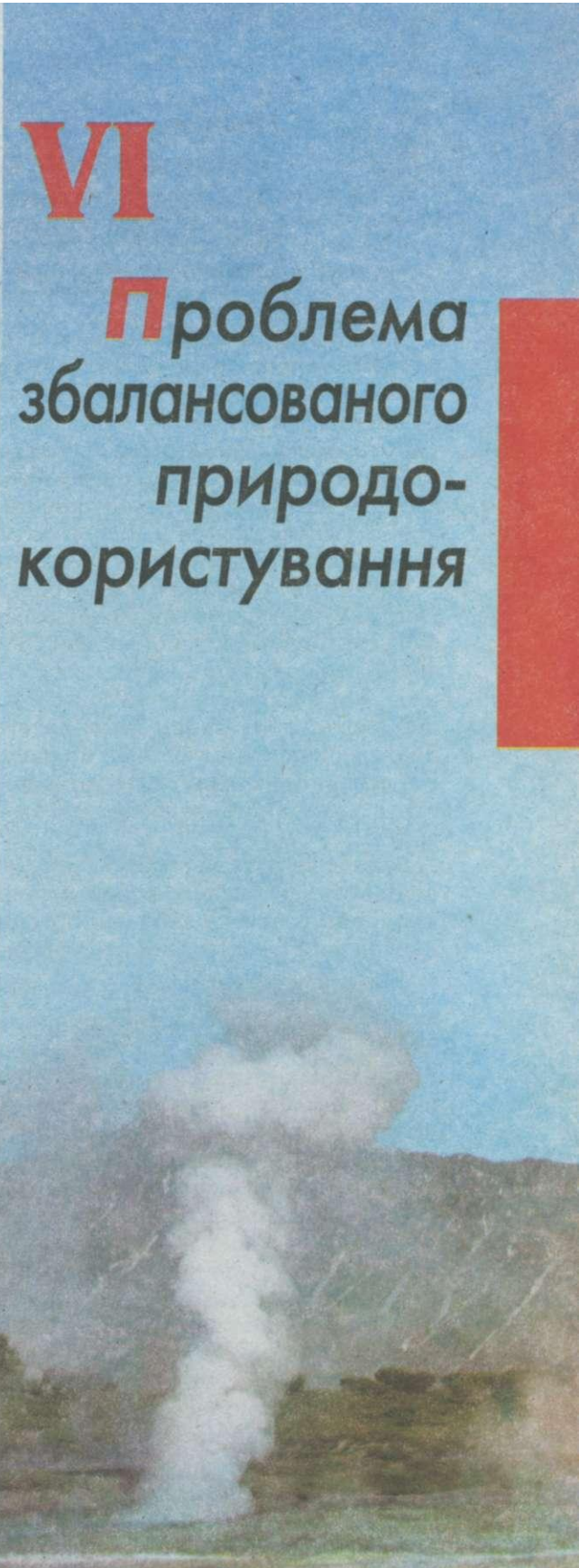

ТЕМА

Найважливіші баланси у сфері природокористування. Збалансованість між біологічною продуктивністю і споживанням біопродукції

VI

Проблема збалансованого природокористування

Найважливіші баланси у сфері природокористування. Збалансованість між біологічною продуктивністю і споживанням біопродукції

● Категорія «збалансований розвиток». Найважливіші баланси у сфері природокористування. Збалансоване природокористування – така система діяльності, яка дає змогу забезпечити використання природних ресурсів і умов у найбільш ефективному режимі їх відтворення з урахуванням перспективи. Об'єктом природокористування є комплекс взаємовідносин між природними ресурсами, природними умовами життя суспільства і його соціально-економічним розвитком. Предметом природокористування можна вважати оптимізацію цих відносин, прагнення до збереження і відтворення середовища життя.

Категорія «збалансований розвиток» налічує не одне десятиліття. Дослідженню проблеми збалансованості присвячені праці А.Н.Алімова, Ф.Д. Заставного, І.О. Горленко, Л.Г. Руденка, Г.Б. Балабанова та ін. Однак за останнє десятиліття поняття «збалансований розвиток» зазнало істотних змін у зв'язку з появою концепції *сталого розвитку*. Ці зміни розширюють трактування даної категорії, надаючи їй геоecологічних рис. Збалансованість від звичної пропорційності еволює в напрямку стійкості, сталості, комфортної життєдіяльності, а збалансований розвиток асоціюється з гармонійним розвитком і є однією зі складових процесу гармонізації.

Баланс завжди передбачає існування певних пропорцій. Так, за досягнення збалансованого розвитку території необхідно обґрунтувати певні пропорції розвитку економіки, соціальної і екологічної сфер. Тільки збалансований розвиток території може вважатися прогресивним.

● Збалансованість між біологічною продуктивністю і споживанням біопродукції. Одним з найважливіших балансів у сфері природокористування є досягнення збалансованості між біологічною продуктивністю природних систем певної території і споживанням біопродукції. Існують певні нормативні межі споживання людьми і господарським комплексом продукції геосистем, ігнорування яких може призвести до деградації природних компонентів і геосистем загалом. На прикладі геосистем України проаналізуємо ступінь збалансованості процесів біопродуктивності і біоспоживання.

Величина первинної біопродукції, яку забезпечують угруповання живих організмів, територіально відрізняється. Середня її величина становить близько 9 т/га рік. Мінімальну первинну біопродукцію дають степові угруповання (6 т/га рік) й агроценози (6,5 т/га рік), а максимальну – широколисті ліси (12 т/га рік). Знаючи площі поширення цих угруповань і їхню біологічну продуктивність, визначимо загальну біопродукцію геосистем України. Так, на одного мешканця України припадає 10,6 т/рік первинної біопродукції, з яких без будь-яких екологічних наслідків можна споживати 3,18 т/рік, або 30 %.

Під дорогами і населеними пунктами, промисловими об'єктами в Україні перебуває 2476,6 тис. га, під сільськогосподарськими угіддями – 42 868,7 тис. га. З цих територій люди використовують практично всю первинну біопродукцію. А це в середньому 0,96 га на одного мешканця.

Зважаючи на те, що середня величина первинної біопродукції в Україні становить 9 т/га рік, можна визначити її річне споживання однією людиною: $9 \text{ т/га} \times 0,96 \text{ га} = 8,64 \text{ т/рік}$. Отже, споживання первинної біопродукції багаторазово перевищує допустиму норму 3,18 т/рік. Перевищення досягає 2,7 раза. Тобто з геосистем забирається надмірна кількість біомаси, а це порушує їхню здатність до саморегуляції, сприяє розвитку техногенного спустелення, призводить до деградації ґрунтів тощо.

Якщо процеси біопродуктивності і біоспоживання нанести на карту, то спостерігаються такі особливості. Істотному дисбалансу піддані рівнинні вододільні території, що охоплюють найбільші площі на межиріччях. У прируслових частинах річкових долин, у горбогірних заліснених територіях спостерігається відносна збалансованість біопродуктивності і біоспоживання. Ці процеси найбільш притаманні сільськогосподарським освоєним областям лісостепової і степової зон України.

Щоб вирішити проблему дисбалансу біопродуктивності і біоспоживання, потрібно докоріно змінювати структуру земельного фонду, скорочуючи орні землі, вилучаючи з їхнього складу малопродуктивні і деградовані землі і переводячи їх під заліснення і залуження.

ДИСКУСІЯ

Існуюча і оптимальна структура природокористування в Україні

Використовуючи додаткову літературу, Інтернет, проведіть дискусію про ймовірні способи оптимізації структури землекористування України.

ТВОРЧА РОБОТА

Оцінка ступеня збалансованості біопродуктивності геосистем і споживання їх продукції людиною

Використовуючи матеріали таблиці та інформацію щодо структури землекористування своєї області, зробіть розрахунки й оцініть ступінь збалансованості біопродуктивності та споживання біопродукції.

Аргументи і факти

Показники відносної інтенсивності функціонування ландшафтів (геосистем) (за А.Г. Ісаченком)

Типи ландшафтів	ТК	Б	Е	МН
Екваторіальні лісові	100	100	100	100
Тропічні лісові	87	80	77	80
Субтропічні вологі лісові	66	60	68	50
Саванні типові	32	35	51	35
Суббореальні широколистяні	28	34	43	26

Продовження табл.

Типи ландшафтів	ТК	Б	Е	MN
Суббореальні лісостепові	20	35	41	35
Південнотайгові	17	22	33	15
Саванні опустелені	16	17	35	16
Північнотайгові	11	12	24	8
Лісотундрові	7	11	20	7
Субтропічні пустельні	5	–	15	–
Тундрові типові	2	6	10	5
Тропічні пустельні	2	2	6	2
Арктичнотундрові	0	4	8	2

Примітка: ТК – це показник біологічної ефективності клімату у вигляді результату від множення суми температур за період із середніми добовими температурами вище 10 градусів на річний коефіцієнт зволоження; Б – величина чистої первинної продукції фітомаси; Е – затрати тепла на евапо-транспірацію; MN – річне використання зольних елементів рослинністю.

Ключові категорії і поняття

- збалансований розвиток
- невиснажливе природокористування
- біологічна продуктивність
- біоспоживання

ВИСНОВКИ

1. Проблема збалансованого природокористування на території України пов'язана з розбалансованою структурою землекористування. Її вирішення лежить у площині докорінної зміни стратегії розвитку природокористування, структури земельного фонду.
2. Докорінна зміна структури природокористування проводитиметься в рамках провідних національних і регіональних програм, що визначають стратегію розвитку України і її регіонів. Серед них:
 - програма сталого (узгодженого) розвитку території, розроблена на основі Міжнародної стратегії сталого розвитку (Ріо, 1992);
 - програми формування регіональних екологічних мереж як складові загальнодержавної програми формування національної екомережі України (Київ, 2000);
 - програма реструктуризації господарства, пріоритетного розвитку галузей у відповідності до природно-ресурсних можливостей території тощо.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що розуміють під категорією «збалансований розвиток»?
2. Що є об'єктом і предметом природокористування?
3. Який зміст вкладають у поняття «невиснажливе природокористування»?
4. Чому важливо підтримувати баланс між біопродуктивністю і біоспоживанням певної території?
- 5*. Побудуйте цифрову модель оптимізаційної структури земельного фонду України.

